

Misc. 1. b^m.

1,63

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36

Q. D. B. VI

DISPUTATIONEM THEOLOGICAM
DE

ANTINOMIA RECENTIORUM QUORUNDAM

PRÆSIDE

DN. GOTTLIEB WERNSDORFIO

SS. THEOL. D. EJUSDEMQUE PROF. PUBL. LONGE
CELEBERRIMO, TEMPLI OO. SS. PRÆPOSITO, ET ALUMN.
ELECT. EPHORO GRAVISSIMO

*Domino, Patrono, ac Præceptore suo, per omne vitæ spatium
sanctè observando*

PUBLICÆ EXPOSUIT DISQUISITIONI

AVCTOR

M. JO. GODOFREDUS SCHULZE

BISCHOFFSW. MISN.

H. L. Q. C.

D. XIII. CALEND. MART. A. R. S. cl^o 1° CC XI

EDITIO SECUNDA

VITEMBERGÆ

LITERIS JOHANNIS CHRISTIANI GERDESII

1730.

No. 8

DISPUTATIONEM THEOLOGICAM

DE

ANTINOMIA

RESENTIORUM

QUORUNDAM

PARTIS

DR. GOTTLIEB WERNER

DE THEO. DOCTOR. IN THEO. PUBL. PROFESSOR.

DOCTOR. PUBL. PROFESSOR. IN THEO. PUBL. PROFESSOR.

PUBL. PROFESSOR. IN THEO. PUBL. PROFESSOR.

ACTOR

M. JO. GÖTTLICHUS SCHNEIDER

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Nil unquam magis excruciat, sollicitatque Novaturientium animos, quam eorum, quæ foveat, dogmatum, cum veterum, sive Hæreticorum, sive Schismaticorum, erroribus collatio, a piis veritatis divinæ vindicibus instituta. Cum enim videant, se hac ratione perversis opinionibus detectis, omnem amittere fidem, & in odium totius Ecclesiæ, omniumque fidelium incurrere, quod ipsis propter affectatam inauditæ cujusdam sapientiæ famam perpeffu est asperum, cane pejus & angve ejusmodi collationem refugiunt. Non tamen propterea animum mutant, & ad frugem redeunt, sed emendationis loco de injuria illata prolixè conqueruntur, atque vindictam bonæ causæ assertoribus, a quibus capitali dissident odio, eo nomine infligendam, a Summo Numine precibus exposcunt. Quanto majori autem laudi ducitur cœlestis veritatis defensoribus, quod propter eam conviciis proscinduntur, tanto contra severiori tenentur animadversione veritatis divinæ hostes, quod non solum errores luce clariores pernegant, sed etiam cau-

4 DE ANTINOMIA RECENT. QUORUNDAM.

ſam ſuam tanquam optimam ſummo Καρδιονία-
ſη committunt. Nemini proinde, qui rem non
ſatis habet perſpectam atque exploratam, veniat
in mentem cogitare, purioris doctrinæ cuſtodes,
licet anſam reprehentionis non habeant, Nova-
toribus inconsiderate litem intentare, aut mali-
tioſe erroris affricare maculam, cum potius in id
enitantur, ut amica correptione conſenſum in do-
ctrinæ puritate ſtabiliant. Ecquis enim neſcit,
Novatores ſingularem in Hæreticos benevolen-
tiam, ſtadiumque, in ſcriptis paſſim ſuis oſtende-
re, atque eorum errores, etiam craſſiſſimos, ſi
non omni, aliqua tamen ratione excuſare. Quin
& ſunt, qui prava Hæreticorum dogmata tan-
quam ſaniora, & pietatem magis promoventia a-
liis commendant, ſique forſan ea de re admonen-
tur, ea mordicus, in hoc diſſidiorum æſtu, defen-
dunt, petitis ex pharetra conſentientium argu-
mentis, novoque minio pictis. Quæ vero Sata-
næ tela parum huc dum reformidarunt cœleſtis
doctrinæ propugnatores, quippe qui ſcapham
ſcapham appellantes errores priſtinos, in Nova-
toribus renaſcentes, in lucem protraxerunt, ag-
greſſi ſunt, atque proſtraverunt. Cujus rei testi-
monia pleno theatro hinc inde ſpectantur. Sic
in Pieriſmo redivivum *Montaniſimum*, *Novatia-
niſimum*, *Libertiniſimum*, & *Sociniſimum*, Dn D.
Maye-

Mayerus, *Schwenckfeldismum*, Summe Reverendus Dn. D. V. E. Lœscherus, Mecœnas noster perpetuo animi cultu, atque obsequio prosequendus, *Stoicismum & Deismum*, B. D. Neumannus, *Osandrisimum* Dn. D. Wernsdorffius, hujus Differtationis Præses, *Scepticismum*, B. D. Pfeifferus, *Anabaptismum & Bœhmismum*, Dn. D. Schelvigius, *Papismum*, Dn. D. Blumbergius, *Diabolismum*, Dn. D. Niehenckius, *Rathmannianismum & Pelagianismum*, Celeb. Dn. Bucherus, *Manichæismum*, Dn. Jo. Christoph. Wolffius, P. P. ostenderunt. In præsentem mihi animus est *Antinomiam* excutere Novatorum. Permovit me ad hujus argumenti tractationem historia Antinomorum, Seculo *Lutheri* Ecclesiam turbantium, quam collectam duabus disputationibus duos ante annos, & quod excurrit, speciminis loco publice ventilavi. Absit autem a nobis quam longissime, ut vel demortuorum, atque viventium, famam, in alio doctrinæ genere, comparatam imminuamus, vel verbo quodam asperiori in immerentes invehamur. Quin hoc argumento id saltem demonstrabimus, quam facile incautis locutionibus ad priscos iterum relabendi errores via sterni possit. Nostro autem instituto, ut illud bene feliciterque eveniat, Deus O. M. prosperos elargiatur successus!

§. I.

Quanta Legis & Evangelii confusio ex opinionibus *Antinomorum* orta sit, ex scriptis cum Divi *Lutheri*, & aliorum, tum ipsorum *Antinomorum* abunde liquet. De novo igitur hujus certaminis pertexere historiam, instituti ratio non permittit, siquidem res nobis nunc est cum novis *Antinomis*, qui veterum errores in scenam reducerunt. Antequam autem ipsum aggrediamur negotium, præmittamus quæstionem: *Utrum operæ pretium sit, Antinomicas evolvere controversias, an vero sicco pede illas præterire tuto possimus?* Redeunt hæc omnia ad *ζήτημα* illud, an *Antinomia* mera sit *λογομαχία*? Agitata est hæc lis jam tempore *Lutheri*. *Agricola* enim se errorem commisisse aperte negavit. Ostendit autem *Lutherus*, minime de lana, quod ajunt, caprina & titivilitio disceptari, sed ipsam premi cœlestem veritatem, verendumque esse, si corruptæ opiniones *Auctorum* suis relinquuntur, ne majora inde in *Ecclesiam* pericula redundent. *Arnoldus*, famosus *Novatorum* socius, prout omnium fere eorum, qui sanæ adversantur doctrinæ, patrocinium in se suscipit, sic *Agricolæ* quoque causam tuetur in *Heresiol. P. II. Lib. XVI. Cap. XXV.* asserens, hanc meram fuisse *λογομαχίαν*, quam tollere fervor & æmulatio, quæ inter partes dissentientes intercessisset, non permiserint. At enim vero pertinax positionum *Antinomicarum* ab *Auctoribus* suscepta defensio sufficienter demonstrat, neutiquam hoc certamen ex non satis intellectis verbis ortum esse, *Luthero* in rem & verba penitus introspectante. *Historia* quoque testatur, & vel ex uno *Seckendorffio* liquet, *Lutherum* *ἀντινομίως* *Promachum* primum leniter correxisse, cognita autem hominis incorrigibili temeritate, atque insolentia, deinceps pro dignitate tractasse. Sed, ut ad argumentum nostrum pro-

propius accedamus, quæritur nunc de Νεοτεριζόντων Antinomia, utrum ere sit, illam evolvere atque perstringere? Audio huic quæstioni totum chorum Pietistarum, & quotquot præpostera ratione ducti illis bene cupiunt, obloqui. Nam si *Arnoldo* ferenda esset sententia, argumentum hoc pro λογομαχία, si *Zieroldo*, pro calumnia, si *Langio*, pro fabula foret æstimandum. Sanius hac de re iudicium ferebat olim *Melanchthon*, qui a *Chemnitio* rogatus: quidnam sibi in cognitione verum divinarum feliciter progressuro, præcipue observandum esset? respondit: Legem & Evangelium recte oportere distingvi. Ex hujus enim confusione plerasque hereses natas esse, ut refert in *Vita Chemnitii Gesnerus*. Quod ipsum confirmat declaratio *F. C.* Accurata, inquiens, diligentia illud est in Ecclesia conservandum atque retinendum, ne hæc duo doctrinarum genera, nempe lex, & Evangelium inter se commisceantur, aut Evangelium in legem transformetur. Ea enim ratione meritum Christi obscuraretur, & conscientis perturbatis, dulcissima consolatio, quam in Evangelio Christi sincere prædicato habent, qua etiam sese in gravissimis temptationibus adversus legis terrores sustentant, prorsus eriperetur. Notatu quoque digna sunt verba *Wigandi*, strenui Antinomorum hostis, in Propof. de legib. div. Sol est, ait, in Bibliis discrimen legis & Evangelii juxta verbum DEI. Hoc enim discrimine labefactato, necesse est densas tenebras verum Biblicis monumentis offundi, & horribiles errores subsequi, id quod tot secula, quæ post Apostolos effluxere, testantur, & jam vicissim eadem pericula haud obscure ingruunt. Et paulo post: Detestanda igitur sunt Antinomorum, sive Veterum, s. Recentiorum, dogmata, quibus vel legem vel Evangelium suis propriis officiis defraudant, vel alterutri propria officia alterius, quando inter se opponuntur & specie ipsa discernuntur, adscribunt. Progressus autem argumenti nostri docebit, veteris Antinomix vestigia in scriptis

8 DE ANTINOMIA RECENT. QUORUNDAM.

ptis Novatorum reperiri, atque sic deinceps patebit, *Antinomiam* hanc *recentiorem* nec pro logomachia, nec pro calumniâ, nec pro fabula esse habendam.

§. II.

Nè tamen justo rigidiores in Novatores esse videamur, distinguenda nobis venit *Antinomia* in *crassam* & *subtilem*. Illa seculo Lutherano in quorundam animis tantas egit radices, ut legem blasphemis & dictu horrendis verbis traducerent, eandemque ad patibulum relegendam esse, profiterentur. Quidam vero, paulo mitius de lege sentientes, eam non quidem sunt abominati, interim partes legis in Evangelium transferentes, valde iniqui in legem extiterunt. Priori nolumus annuere classi *Antinomiam* Novatorum. Spes enim nos tenet, fore, ut omni ex parte cum iisdem non faciant. Ad posteriorem autem eam referri nulli dubitamus, si quidem res ipsa id loquitur. Statim a pueritia Pietismi forex *Antinomicus* se prodidit, id quod observavit Venerandus Ordo Theologorum Lipsiensium *im Bedencken von der Pietisterey Num. 9.* *Man hat schon angefangen Gesetz und Evangelium zu vermischen, und was das Gesetz fordere, in die Lehre des Evangelii von der Seeligmachung einzumengen, welches Lutherus vor den verdammligsten Haupt-Irthum gehalten, und in allen seinen Schrifften und Predigten dafur gewarnt.* Conf. B. D. Neumanni Disput. de præconio Legis & Evangelii in praxi assidue conjungendo p. 30. Sicut autem Novatores, more Schismaticis recepto, semper occulte atque perplexe opiniones suas proponunt, ut ad eas perveltigandas sæpe Delio Natatore opus sit; ita in hoc doctrinæ genere sedulo quoque caverunt, ne aperte ad *Antinomorum* castra transirent, sed vel sub specie pietatis, vel sub emendationis prætextu, dogmata hæc interpolarent. Hinc sæpe in scriptis discrimen Legis & Evangelii magno

magno urgent fervore, ut ad ea loca, ad commune velut asyllum, se recipere, & consensum cum orthodoxis undique ostentare possint. Alibi priori contrariam defendunt sententiam, atque ita docent, ut Antinomica Legis & Evangelii confusio aperte conspiciatur. Usu quoque haud raro evenire solet, ut quidam non tam ex malitia, quam ex ignorantia peccent, qui, cum in varias postea reprehensiones incurrunt, erroris suspicionem effugere, & sententiam suam omnibus modis, licet infelicissime, propugnare volunt. Solenne fuit Antinomis, ut consequentes ex perverſis eorum opinionibus fluentes, & a Luthe-ro detectas, rejicerent, legitimasque esse, negarent. Eandem instant tibi Novatores, qui consimili ratione conclusiones circumſpecte a Theologis elicitas negant, licet medium terminum, prout *Dialectici* loquuntur, concedant. Conveniunt non minus in eo, quod veteres Antinomi, ad fidem verbis faciendam, consensum ipsius *Lutheri*, ut maxime invitum, in subsidium traxerint. Nam & Recentiores quidam confesseratione *Lutheri*, & aliorum, errorem colorare, & studiosius pingere contendunt.

§. III.

Expendamus nunc Antinomicam Legis & Evangelii confusionem in Pietismo redivivam. Vix autem salva tractationis methodo id fieri poterit, nisi antea Legis & Evangelii differentia tradatur. Duplex, pro diversa rei consideratione, occurrit *discrimen*: alterum *absolutum*, alterum *respectivum*. Quod ad prius attinet, hæc duo inter se differunt 1.) ratione causæ *efficientis* principalis, non absolute spectatæ, quæ ubique est tota S. S. Trinitas, sed determinate, verbo: ratione causæ *mediatricis*. Sic secunda persona Legem *Ἰσοραφ* Exod. XX, 1. Act. VII, 38. Evangelium vero *Ἐβοραφ* Ebr. I, 2. promulgavit. 2.) Ra-tione causæ *moventis*, quæ, quoad legem, DEI iustitia,

B

quoad

10 DE ANTINOMIA RECENT. QUORUNDAM.

quoad Evangelium, gratia & misericordia est, *Tu. II, II, III, 4.* 3.) Ratione causæ *ministerialis*. Moses circa legem *Jo. I, 17.* Prophetæ, Evangelistæ & Apostoli circa Evangelium occupati sunt. *Act. X, 43. Act. XXVIII, 19.* 4.) Ratione *materiae*, & ipsius doctrinæ generis. Lex est doctrina Operum, & proponit, quid faciendum & fugiendum sit. Legis enim ea sunt omnia, quæ vel obedientiam, & vitam sanctam, a nobis flagitant, vel ultionem divinam annunciant, sive in Veteri, sive in Novo fœdere, contineantur. *Ex. XX, 4. Gal. III, 10.* Evangelium contra est doctrinam gratiæ, quæ Servatorem, cum partis beneficiis, per fidem applicandis, hominibus offert. 5.) Ratione *formæ*. Promissiones legis sunt conditionatæ, requirentes perfectam obedientiam, respectu *subjecti, objecti, & temporis*, annexæ comminationibus; Evangelii sunt gratuitæ, in alieno merito fundatæ, atque peccatoribus *μόνον πίστεως* injungunt. *Luc. VIII, 50. Rom. III, 28.* Sequitur nunc discrimen *respectivum*, quod relationem ad homines involvit. Sic differunt 1) *Notitia*, Lex natura nota est. *Rom. I, 19. II, 15. 15. Matth. XI, 25. 27.* 2) *Objectis*. Utrumque quidem proponendum est omnibus ex intentione & promulgatione divina, verum ratione applicationis lex pertinet ad contumaces, & deprimendos, Evangelium ad contritos, & depressos *Es. LXI, 1. 2.* 3.) Ratione *efficaciæ*. In lege est *ἀδυναμία* justificandi propter infirmitatem carnis *Rom. VIII, 3.* In Evangelio est potentia ad salutem, *Rom. I, 16.* 4.) *Effectu*. Lex accusat hominem, damnat, terret, & occidit: Evangelium absolvit, solatur, erigit, & vivificat. Lex morbum indicat, Evangelium medicinam offert. Quod utrumque discrimen perpetua Scripturarum *ὁμοφωνία* sancitum est. Nostro argumento ea potissimum inservit differentia, quæ a propria operatione, & incom-

muni-

DE ANTINOMIA RECENT. QUORUNDAM. II

municabili petitur officio, ubi lex mandare, minari, se-
curos profernere, Evangelium vero promittere, absol-
vere, & prostratos erigere dicitur.

§. IV.

Peccat contra hoc apertum, & exploratum Legis &
Evangelii discrimen, cum Antinomis veteribus *ὁ δεινός*,
qui, præter legem, Evangelium quoque normam sanctæ
vitæ constituit. Id haud obscure indicant verba, quæ ex-
tant *in der Seel. der K. G. Conc. II. p. 73.* *Man mercke dieses, daß*
gar eine andere Bewantniß ist, wo das Gesetz oder Moses von uns
ein heiliges Leben fordert, ein anders, wenn es aus Christi Gemein-
schaft stieffen soll, denn dorten wird nur von uns gefodert, was wir
nicht haben, noch selbst bekommen können. Ferner, so wird uns
solches nicht durch das Gesetz gegeben, hingegen hänges das Dro-
hen gleich an den fodern. Hier aber fodert Christi Gemeinschaft
zwar auch ein heiliges Leben, aber was sie fodert, giebt sie auch,
und würcket es in und durch uns, wo wir nur der Genade in ihrer
Ordnung Platz lassen. Quæ quidem verba, ad fallendum
composita, primo intuitu, parum periculi sanæ doctrinæ
videntur asferre; si vero paulo accuratius considerentur,
multæ se produnt *ἀκυρολογίαι*. Nostrum est, ipsissimum
Antinomorum errorem ex illis probare. Distinguitur
hic manifeste a Lege Evangelium sub peculiari notione
communione cum Christo, atque huic, conceptis verbis, offi-
cium *requirendi sanctam vitam* tribuitur, quod tamen soli
legi competere, ex supra dictis constat. Cum enim no-
bis Evangelium offerat & revelet *alienam sanctitatem* &
obedientiam, qua coram DEO sancti reputamur, quo-
modo quæso *sanctitatem propriam* ab homine requirere
potest? Quamquam etiam Evangelium homini iustifi-
cato vim, & *diverum præstandi* id, quod a lege requiritur,
largitur, non tamen de eo dicitur sine maximo vocis ab-
usu, quod simul *requirat*. Hinc *Lutherus in Comm. ad*

12 DE ANTI-NOMIA RECENT. QUORUNDAM.

Gal. I. 16. *Evangelium, inquit, est doctrina talis, quæ nullam legem admittit. O qui bene hic distingvere posset, ne in Evangelio legem quæreret, sed ab illa tam longe discerneret, quam distat cælum & terra.* Videtur quidem dissentiens peculiarem hic habuisse respectum hominum, quippe qui vel Regeneratorum, vel Irregeneratorum nomine veniunt. Sed hoc parum patrocinatorum errori. Non negamus discrimen inter opera Regeneratorum, & Irregeneratorum adesse. At vero si quærat qualem? respondemus, differre ea ratione principii fendi, siquidem illa ex fide, hæc vero non ex fide fluunt, inde tamen principium normativum non mutari, quod semper & ubique est atque manet lex, quemcunque respicias hominem. Posita vero sententia, communionem cum Christo in renato sanctam requirere vitam, ultro sequitur, hominem, qui cum Deo reconciliatus sit, non amplius opus habere lege, cum normam vitæ sanctioris jam in Evangelio inveniat. Atque hoc illud est, quod Antinomi obtinere olim voluerunt. Confer hanc in rem Dn. D. Schelvigii, quem DEUS in præsidium bonæ causæ quam diutissime conservet! *Piet. Sectar. P. III. Item Synops. Art. XXIV. cum supplemento loc. cit.*

§. V.

Non itaque videmus, qua ratione se excusare voluerit Dissentiens in angustias redactus a Magnif. Dn. D. Mayero. Hic enim in libro Anti-Spenerus dicto, verbis allegatis adductis, ipsi objecit, quod Evangelii summam, quæ sit, *Crede, fac hoc*, constituat, atque sic contra Libros Symbolicos confundat legem, & Evangelium. Quam reprehensionem a se amoliri ausus est in *Appendice der Uebereinstimmung* p. 48. inquit: *Dieses wäre ein Grosses, wo es auff mich gebracht würde.* De verbis autem adductis inquit: *Hier antworthe ich nicht, daß das heilige Leben von dem Evangelio erfordert werde, denn das bleibt allemahl, des Gesetzes, sondern*

dern daß ich eigentlich nicht gesetzlich davon gehandelt, wie es von uns erfordert wird, &c. Darauff denn das Evangelium nichts anders von uns fodert, als daß wir diese Wohlthat der Heiligung und die Gnade, die unter den guten Wercken noch anlebende Mängel bedecket, auch mit Glauben annehmen und also der Gnade darin Platz lassen. Darzu des Gesetzes täglicher Trieb auch kommet zu thun, was unsre Schuldigkeit ist, und GOTT vor seine Wohlthaten danckbahr zu werden &c. Argute quidem fatis, sed non perinde sapienter ac vere, Dissentiens hæc regeffit, ut aliis persvadeat, sese ab omni errore esse remotissimum. Sermo quippe est non de *admissione sanctificationis*, sed de *sancta vita*, quam Evangelium requirat, quæ duo, inter se distincta, nemo facile conciliabit. Pugnat deinde contra alienam explicationem vox *requirere*, quæ simul est verbum mandati, atque hoc sensu & de Lege, & de Evangelio eam Sp. usurpavit, siquidem nullam aliam adjecit limitationem, nisi quod lex comminationem, Evangelium vero virium simul donationem conjunctam habeat. Et quid aliud indigitant verba sequentia: *So trägt auch die Gnade Gedult mit wenigern Früchten, wo wir nicht weiter kommen können, da das Gesetz alles vollkommen haben will.* Quæ sane verba cum antecedentibus collata perverfam Novaturientis sententiam fatis liquido exponunt. Quodcunque enim non solum *sanctam vitam* in se requirit, sed etiam *gradus sanctimonie* præscribit homini, illud pro norma B. O. est habendum. Atqui prius Evangelio tribuunt Novatores: E. illud pro norma sanctæ vitæ agnoscunt. Quo ipso non solum Antinomorum sed *Possificiorum* quoque idem statuentium vestigia premunt. Vid. *Bellarmin. lib. IV. de justific. cap. 1. & 11.*

§. VI.

Optimum tandem asyllum in operosa verborum suorum defensione sibi reperisse visus fuit Dissentiens,
 B 3 cum

cum priorem explicationem nimis jejunam esse intelligeret ipse, si ad interpretationem verborum *communio- nis cum Christo* confugeret. Hinc in der völligen Abfertigung Dn. D. Schelvigii Cap. V. §. 6. inquit: *Wo stebet in denen von Ihm selbst angeführten Worten, daß das Evangelium das heilige Leben fodere? Wohl aber Christi Gemeinschaft, diese ist ja nicht selbst das Evangelium, ob dieses wohl das Mittel ist zu solcher Gemeinschaft zu kommen und darinnen zu bleiben &c.* Bene hæc dicuntur. Mireris autem Novaturientem tam cito sui ipsius oblitum esse, cum in loco supra allegato, paulo ante verba adducta, ipse de Evangelio Legi contradistincto locutus sit, ac de eo objectionem formaverit. Accedit, quod in *Appendice Confessionis* ostenderit sufficienter, se per hanc *Communione* intelligere *Evangelium*. Et quid multum obloquatur Dissentiens de recta interpretatione vocis, quum ipse pergat in der Abfertigung l. c. *Und wie wenn ich sagen wolte, das Evangelium und alle seine Gnaden Schätze, ja ein ieglicher derselben fordern ein heiliges Leben, wie iede Wohlthat die Dankbarkeit davor fodert, solte er mit Grund etwas darwieder sagen können? denn es ist ja eine jede Wohlthat eine neue Verbindung.* Largimur, dari mutuam respectum inter beneficium & gratitudinem. Minus autem accurate dicitur, quod illud hanc requirat, nam hoc involvit mandatum. Homo, accepto beneficio, a lege stimuletur, ut gratum testetur animum. At ex Evangelio dona gratiæ saltem cognoscimus, lex autem urget, ut pro beneficii Deo gratias agamus. Inde homo non ab Evangelio, sed a lege ad sancte vivendum compellitur. Sequeretur præterea ex opinione Dissidentis, hominem non ob *mandatum legis*, sed ob *accepta a Deo beneficia*, pie vivere oportere. Cui autem bono lex inserviret, si Evangelium id posset præstare? Nescio igitur, quam victo-

victoriæ laudem hac in re tribuat *Langius* Novatori, provocans in *Appendice* P. III. *Anti-Barbari* ad hæc verba, velut omni demonstratione Pythagorica firmiora, & ad diluendam Adversariorum imputationem maxime idonea.

§. VII.

Accedimus ad alium errorem Antinomicum ex-
cutiendum. Statuebant Antinomi veteres *geminam* pœ-
nitentiam, alteram *legalem*, alteram *Evangelicam*. Vid.
Wigandi Propof. de Legib. div. Cap. de Antinomicis
dogmatibus, item *Hutteri* Comm. in F. C. Art. V. Hunc
recoquunt errorem novi Antinomi, quorum Primice-
rii verba huc facientia vide in der G. L. p. 802. *Es ist ein
grosser Unterscheid unter einer Busse, die so zu reden eine gesetz-
liche wäre, wenn uns die Sünden leid sind, allein aus Furcht
der Straffe und Zorns Gottes, wo nur stets etwas Knechtisches in
den Menschen bleibet; und unter der Busse, da das Evangelium
recht klüglich geführet wird, also, daß dessen Krafft auch in die
Reue komme, und es aus einer Liebe zu Gott uns weber thue
Gott beleidigen, als die Schuld so vieler Straffen auf sich gezo-
gen haben, womit alsdenn der Haß gegen die Sünden recht ernst-
lich wird, und da der Glaube wahrhaftig lebendig ist, aus der
Krafft des Heiligen Geistes, der durch das Evangelium in die
Hertzen kommet, herrliche Früchte der Busse folgen. Confe-
ratur Auctor Lutheri redivivi. De quibus verbis ita judi-
cat B. D. Hannekenius in Disput. de Bapt. primar. Chiliaad.
Epistol. ad Respondentem: Aut absurda hic Theologica
multa offenduntur, aut trice sunt voluntarie, nihil ad veram
Theologiam lucis afferentes.*

§. VIII.

Necessario hic evolutio vocum præmittenda est,
quo ad pleniorem rei discussionem facillior deinceps pa-
teat aditus. Vox *penitentiae* interdum accipitur *ἁδικῶς*,
ubi

ubi *Ens* aliquod *complexivum* est, atque contritionem, & fidem simul includit, verbo: totam hominis conversionem, *Luc. XIII, 3. XV, 7. Matth. III, 2. Luc. III, 8. Rom. II, 4. II. Perr. III, 9.* Interdum *μερικῶς*, ubi seorsim priorem partem pœnitentiæ, quæ contritio est, notat. *Marc. I, 15. Luc. XXIV, 47. Act. XX, 21.* Similiter vox *Evangelii* duplici quoque acceptione venit. Sumta ἐν πλάτει totam Christi, & Apostolorum doctrinam in scriptis sanctorum Amanuensium comprehensam, notat. Quo sensu concio pœnitentiæ & remissionis peccatorum absque vitio nominatur. Ubi autem Legi DEI ἀντιδιηρημένως opponitur, tunc non nisi pro concione gratiæ, & beneficiorum pro Christum acquisite, habenda est.

§. IX.

Premiſſis his, quæ πρὸς τὴν εὐαγγελίῳ faciunt, oritur nunc ζήτησις: *Utrum pro distincta harum vocum, imprimis pœnitentiæ, significatione, distinctio inter pœnitentiam legalem, & Evangelicam, tolerari possit, an non?* Nos utroque negamus sensu. Si prior attenditur, unicam saltem docemus pœnitentiam, ad quam lex & Evangelium indivulso concurrunt nexu. Cujus partes sunt contritio ex lege, & fides ex Evangelio. Illa sine hac, & hæc absque illa pœnitentiam efficere nequit. Tametsi vero hac ratione partim ad legem, partim ad Evangelium referatur, reipsa tamen pro una æstimanda est, nisi data opera δεθορομίας veritatis lædere velimus. Si posterior valet sensus, multo minus distinctio potest admitti, quoniam sic cum Antinomis Evangelium in concionem pœnitentiæ commutamus. Longe vero aliam descriptionem Evangelii nobis suppeditat Spiritus sanctus, qui illud nominat Evangelium pacis, *Es. LII, 7.* Evangelium gaudii magni *Luc. II, 10.* Evangelium gratiæ Dei *Act. XX, 24.* Evangelium salutis *Rom. I, 16.* Evangelium bonorum *Rom.*

DE ANTINOMIA RECENT. QUORUNDAM. 17

Rom. X, 15. Ministerium justitiæ 2. Cor. III, 7. Ministerium reconciliationis 2. Cor. V, 18. Sic pii Majores in *Epitome F. C.* inquirunt: *Credimus, docemus, & confitemur, quod Evangelium non sit concio pœnitentiæ arguens peccata, sed quod proprie nihil aliud sit, quam letissimum quoddam nunciurn, & concio plena consolationis.* Huic contrariam sententiam, tum temporis, modis omnibus propugnarunt Antinomi, dederuntque operam, ut rationibus quibusdam suam de Evangelio hypothesein stabilirent. Hinc summo studio conquisiverunt argumenta, quibus ad probandum uterentur, & aciem contra dissentientes instruerent. Præsidium itaque exquisitum se inter alias rationes invenisse ratus est *Christophorus Pezelius* in distinctione notata, qua sufficienter probet, Evangelium simul esse concionem pœnitentiæ. En hic conformitatem Antinomorum sententiæ, atque Novaturientium modernorum!

§. X.

Quamobrem sibi temperare non potuerunt Theologi, quibus vera doctrina curæ cordique est, quin Dissidentem hoc de dogmate monerent, & meliorem ipsi suaderent mentem. Id negotii præter *Dn. D. Schevoigium* in *Piet. Sectar. P. III.* in se susceperunt, statim sub initium motuum Pietisticorum, *Theologi Vuittembergenses* in *der Christ-Lutherischen Vorstellung Art. XII.* atque hanc pœnitentiæ distinctionem tanquam erroneam rejecerunt, præmissa veræ doctrinæ confessione. *Wir glâuben, inquirunt, bekennen und lehren, daß die wahre Busse nur einerley sey, wie die heilige Schrifft eigentlich nur eine Busse geoffenbahret, und Aug. Conf. nur eine Busse bekennet.* Ægre hanc objectionem ferens Novator, ne porro alienam proderet mentem, consensum suum cum genuinis Ecclesiæ Doctoribus in *der Ubereinstimmung* jactavit. Nihilo tamen secius verba sua, ad quæ provocatum fuerat, additis, sce-

C

ptico

ptico quodam modo, quibusdam oculis, & limitationibus nihil ad rem facientibus, excusare est conatus. *Ich bekenne mich, inquit, nichts desto weniger zu meinen Worten, und sind dieselbe unsträfflich.* Subjicit tandem, *aus diesen Worten folget nicht, daß eine doppelte wahre Buße sey, denn die erste Art, die ich eine Gesetzliche genennet, ist keine eigentliche wahre Buße, noch erlangt, wo es dabey bleibt, einige Gnade, sondern sie ist in der That eine heuchel, oder falsche Buße, oder ein Weg derselben.* Apparet autem Novatorem incidisse in Scyllam, cum evitare vellet Charybdim.

§. XI.

Supervacaneum esse judico, ea repetere, quæ Venerandus Ordo Theologorum in der Antwort und Rettung der Wahrheit ad consensum Dissidentis jactatum regeffit. Quantacumque enim dederit operam, ut finitram de se opinionem ex animis aliorum evelleret, ita tamen se expedire non potuit, quin in sentina Antinomorum hæreret, quod pace manium ejus dixerim. Narravimus supra, Antinomos conceptis verbis docuisse duplicem pœnitentiam, alteram *legalem*, alteram *Evangelicam*, & quidem eum in finem, ut evincerent, *Evangelium esse concionem pœnitentiæ.* Laborandum nobis nunc est de sensu, utrum ex mente Antinomorum hac distinctione usus fuerit *ô dèivo.* Quod facili negotio ex ultimis ejus verbis probare possumus. Argumentamur hunc in modum: *Quicumque pœnitentiam sic dictam legalem esse falsam, Evangelicam autem veram, docet, ille veram peccatorum agnitionem ex Evangelio fluere affirmat. Atqui prius docent Novatores: E. & posterius. Porro: Quicumque ex Evangelio agnitionem peccatorum deducit, ille Evangelium concionem pœnitentiæ facit. Atqui Novatores & c. E.* Imo hoc ipso Calvinum sequi videntur, qui *Lib. III. Instit. cap. 3. §. 4.* geminam hanc pœnitentiam asserit. Quid vero hac distinctione velit, *Bucanus Lib.*

XXX.

XXX. *quest.* 4. nos informat. Etenim hic contritionem aliam *legis*; aliam *Evangelicam* tradit, illam, ait, vocari μετάνειαν, hanc μετανοίαν. Confer. Beza ad *Matth.* III. Danæus *C. LII. L. 4.* de fide. Vid. e nostris Menzer. Exeg. Aug. Conf. *Art. XII.*

§. XII.

Valde autem offensum, peccatumque in eo fuit, quod Dissentiens docuit, pœnitentiam sic dictam *legalem* esse falsam. Nam vera illa utique est, sive spectes *originem*, proficiscitur enim a lege, veritatem divinam continente, quam negare idem esset, ac æternæ obloqui veritati: sive spectes *effectum*. Lex in homine nondum in viam reducto vere operatur, eum arguendo, convincendo, iudicando, & condemnando. Vera quoque est in se, si spectes veram peccatorum *agnitionem*, & verum peccati *odium*. Quare Declaratio F. C. de pœnitentia in oppositione fidei ait: *Eam esse peccata vere agnoscere, serio dolere, a peccatis in posterum abstinere; Ea vero peccatorum agnitio ex lege est &c.* Notatu digna quoque sunt verba Lutheri, *T. IIX. Vittemb. p. 334.* idem affirmantia: *Wenn der Heil. Geist die Flamme des göttlichen Gerichts durch das Wort (intellige verbum legis!) in unsere Herzen sendet, so folget alsdenn nicht heuchlerische, sondern warhafftige, und ernstliche Bewegung, Schmerzen, wegen der begangenen Sünde, Bekänntniß der Sünden, und guter Vorsatz, die Sünde hinfort zu meiden, und zu fliehen: Wenn wir die Sünde bekennen, und dieselbe bereuen, so ist die Buße schon angefangen.* Largimur autem ultro, eam non esse *salutarem*, ob defectum fidei, nec sufficere ad salutarem conversionem, nisi fides in Christum accedat. Interim contritio ex lege manet *pars* veræ pœnitentiæ, modo res seponantur circumstantes. Potest enim evenire, ut in hoc illove homine speciem veræ contritionis præ se ferat, quæ falsa est, & hypocritica Contritio. Vid. Dn. D. *Grappii*

Compend. Theol. Cap. de pœnitentia B. D. Hanneken.
Disp. cui titulus: Logi evagantes.

§. XIII.

Ponderanda nobis nunc sunt assertionis momenta, quibus Novatores tanquam firmissimo utuntur propugnaculo. Scribit 1.) Dissentiens, in verbis primum allegatis: *In pœnitentia legali, hominem quidem dolere de peccatis, sed metu pœnæ, & iræ Divinæ, ideoque semper aliquid remanere servile.* Respondemus: metum pœnæ, & iræ Divinæ, omnino in homine excitare dolorem peccatorum, & quidem virtute legis, quæ operetur contritionem, servile autem illud, quod in homine residuum est, accedente vera fide in Christum, perire. At enim vero hæc ratio nec probat *geminam* pœnitentiam, nec ostendit, quod vera contritio demum ex Evangelio oriatur.

§. XIV.

Objicit 2.) in pœnitentia legali amorem peccati in imo cordis fundo remanere; *Die Liebe gegen die Sünde bleibe in den innersten Grund des Herzens stecken.* Respondemus ex concessis. Ubicunque est dolor de peccato, ibi amor peccati cessat: Atqui in pœnitentia legali dolorem adesse, concedunt Dissidentes: E. & amorem peccati abesse largiuntur. Porro: Quicunque est hostis peccati propter pœnam, quid obstat, quo minus ille quoque fiat hostis peccati in se spectati? Atqui homo pœnitentiam habens legalem, est hostis peccati &c. E. Majori lucem foeneratur illud, quod homo ex revelatione legis facis cognoscit, omne peccatum esse odio dignum. Non quidem funditus amor peccati ex animo eradicatur, siquidem per totum vitæ spatium radix propter P.O. in homine remanet, perit tamen amor, quantum ad contritionem requiritur. Eandem nobiscum in sententiam incumbit B. Chemnitzius in Exam. Concil. Trident. de pœnit.

nit. iniquiens: *Contritio, quam Apostoli docent, sive ante Baptismum, sive in lapsis post baptismum, est agnitio, odium, & detestatio peccati. &c.* Conf. Celeb. Dn. D. Fechtii, Sylloge Contr. Disp. XXIX. §. 12. item Dn. D. Eilmari Tractat. qui inscribitur: *Die Piesterey als das größte Hindernis wahrer Gottseligkeit aus der Lehre von der Buße &c. erwiesen.*

§. XV.

Urgent 3.) *Exempla Achabi, Caini, Judæ, & Petri, in quorum ultimo pœnitentia Evangelica, in reliquis vero Legalis deprehendatur. Respondebimus de singulis. Achabus, si verum habuisset dolorem, utique vera ei contritio, adeoque pœnitentia, accepta partialiter, adscribenda foret. Quoniam vero contritionem vel omnino mentitus fuit, vel saltem cum vera in Messiam fide & firmo, constantique proposito vitam emendandi, non conjunxit, pœnitentia ejus prorsus non venit in censum, multo minus Novatorum opinionem confirmat. Nihil enim aliud hoc exemplum innuit, quam multos dari inter homines, qui pœnitentiam, editis quibusdam signis, simulant, ejus naturam vero non induunt. Hic loci disceptatur non de pœnitentia fucata, sed genuina, utrum illa duplex sit, Legalis, & Evangelica? deinde, utrum vera contritio non ex lege, sed ex Evangelio fluat? Aliter comparatum est cum Caino, & Judæ, quorum alterum legis divinæ fulmine percussum, alterum de innocenti sanguinis effusione ex lege convictum, omnino serio doluisse de peccatis, asserere nulli dubitamus. Minime autem hæc contritio fuit salutaris, sicut Petri, quandoquidem fide in Christum carebat. Una interim fuit contritio Judæ & Petri, cum genere, tum descriptione. Differentia autem, quæ hic offenditur, non a contritione ipsa in se, & per se spectata, provenit, sed a fide accedente, propter quam contritionem Petri justificatio & salus sequebatur. Vid. Hutter. Comm. in F. C. Art. V.*

§. XVI.

D. Zieroldus, ne nihil de hoc argumento monuisse videatur, in Synopsi veritatis *Artic. XXII. Dn. D. Schelvigio*, in Synopsi quærenti: *Unde probabitur, quod apud eos, (intellige Cainum & Judam,) non fuerit serium peccati odium? onere probandi declinato, reponit quæstionem: Unde probabitur, quod Judas Ischarioth verum odium non pœna, sed peccati habuerit? Quem disputandi modum vix a tyrone expectaveris. Nos asserimus odium peccati omnino in animo Judæ locum habuisse, quandoquidem propter commissum delictum ad desperationem usque pervenit, quod minime futurum fuisset, nisi summa peccati detestatio adfuisset. Accedit voluntaria ejus confessio peccati, redditis simul triginta, quos ad perpetrandum facinus acceperat, argenteis. Pergit Zieroldus: an lex potest tollere concupiscentiam? an quamdiu concupiscentia regnat, potest verum peccati odium adesse? Respondemus: distinguendo inter concupiscentiæ motus, & eorundem dominium. Non tollantur per legem motus primi, hi enim sunt inevitabiles, & piissimo cuique quotidie obrepunt, cessat tamen dominium. Probet autem antea Zieroldus, regnare concupiscentiam in contritione, & tunc ipsi largiemur, serium peccati odium non adesse.*

§. XVII.

Obvertit 4.) vel potius nebulas errori offundit Novator in Appendice *der Gewissens-Rüge p. 45.* inquires: *Pœnitentiam distingvi in hypocriticam seu falsam, & veram, distinctione non univoca, sed æquivoci in sua æquivocata, quandoquidem harum prima semper sit legalis.* Respondemus, recedi hic a statu controversiæ. Non enim queritur, utrum pœnitentia generatim considerata ita possit distingvi, sed lis est de pœnitentia *speciatim vera*, an illa sit duplex, una ex lege, altera ex *Evangelio?* Nec verba,

ba, quæ loc. cit. sequuntur, rem explicant, quin potius confundunt: *Nun, inquit, alle falsche und heuchlerische Buße ist bloß gesetzlich, und hat das Evangelium keinen Theil daran, wiewohl die wahre Buße in ihrer Reue freylich auch gesetzliches in sich fasset.* Cur pœnitentia hypocritica appellatur mere legalis? Nonne hypocrita fidem quoque simulare potest? Quo pacto eodem jure pœnitentia Evangelica fuerit appellanda.

§. XVIII.

Provocant 5.) ad Gerbardum, qui mentionem fecerit pœnitentiæ legalis, & Evangelicæ. Sufficiat, loco responſionis verba ejus apponere. *Quidam, ait, distinctionem inter veram & salutarem, ac falsam atque exitialem pœnitentiam, ita afferunt, ut dicant, illam esse Evangelicam, hanc vero legalem. Ubi tamen necessario addendum, quod contritio etiam in vera, & salutari pœnitentia, fit ex lege. Dicitur igitur salutaris pœnitentia Evangelica, non omnium partium respectu, sed ratione partis potioris, videlicet fidei, quæ est ex Evangelio.* Procul dubio hic B. Theologus sibi præfagivit animo, quod post mortem provocaturi sint Novatores ad hæc verba, propterea necessariis ea munivit limitibus, extra quos non liceat vagari. Nihilo tamen minus Zieroldus in Synopsi audet afferere, hæc a B. Gerbaro ex sua mente esse adducta.

§. XIX.

Venio nunc ad vindicias *M. Langii*, qui in Appendice P. III. Antibarbari, verborum Sp. interpretem, sed ineptissimum egit. Equidem dubitare debebam hunc Polypyrgonicem aggredi, quandoquidem parum abest, quin terrorem animo incutiant insolentis hominis verba, in Epistola ad Theologos Parti primæ præmissa, quibus silentium generale dissentientibus imposuit. *Multo magis, inquit, quiescant velim, (sic volo, sic jubeo) Magi-*
stelli

Stelli Academici &c. Perinde ac si *Magister Langius* tantæ esset auctoritatis, ut ne hiscere quidem adversus eum ulli mortalium liceret. Sed parum ista curamus. Audiamus hominis verba: *Falsum est*, ait, *Spenerum statuere duplicem pœnitentiam sive Legalem, & Evangelicam, ita ut utraque vera sit, sed tantum negat, eam pœnitentiam, cui desit fides, esse genuinam, dicitque quasi nude legalem fore, die, so zu reden, nur eine Gesetzliche wäre. Nec pœnitentiam veram vocat Evangelicam, sed pœnitentiam, cui adsit vis fidei, quæ contritionem, quæ omnino per se legis sit, salutarem faciat. Allegatum Speneri locum jam olim a Theologis Wiemburgensibus per imperitiam Theologicam malitiæ junctam impugnatum solidissime ipse vindicavit in der Ubereinstimmung.* Sufficerent, quæ hætenus sunt disputata ad has Langianas vindicias diluendas. Ne tamen nostris deesse partibus videamur, adjiciamus quædam. Callide hic *M. Langius* ea tanquam vera ponit, quæ tamen in controversiam veniant. Unum hoc est ex *νενομωμένοις*, utrum pœnitentia sic dicta legalis, per quam *contritionem ex Lege* intelligit Novator, quantum ex scriptis ejus patet, jure appelletur falsa. Id quod a nobis supra est negatum. Negat porro *M. Langius*, pœnitentiam veram a Novatore vocari Evangelicam. Sed ita rem non vindicat ab errore. Sufficit, quod Novator verbis idem valentibus rem expresserit. Accedit, quod hanc appellationem in certamine a Dissidentibus ipsi objectam nunquam respuerit. Aut itaque *Langius* verba Speneri non inspexit, aut inspicere noluit. Calumnias, quibus invehitur in Ordinem Theologorum Vitembergensium, ne attendimus quidem. A Langio enim vituperari, est laudari.

§. XX.

Minime nobis h. l. prætereunda est, sententia *Doctoris Augustiani*, qui suis in *Præmissis* veterum Antinomorum er-

rorem, ex parte saltem, recoquere visus fuit. Deprecatur is quidem, ac refugit *Antinomiae* nomen, morem eorum secutus, qui hoc tempore Chiliafnum fovent, eundem vero spem meliorum temporum appellant. Ceterum ab omni Antinomiae suspitione num queat absolvi, ipse viderit. Statuit enim gradum quendam sublimiorem poenitentiae, eoque designat *ejusmodi peccatorum displicentiam, agnitione praevia directam, qua homo de iis tristatur, dolet, & angitur, non qualitercunque, sed eatenus, quatenus sunt dedecora in Servatorem Christum, & gratiam Evangelicam foedissime admissa. p. 18.* Hujus poenitentiae naturam declarat per similitudinem, petitam ab exemplo *Alexandri, qui cum vino obrutus, nutrimum & agnatum suum interfecisset, discussa ebriitate, singularem egisset poenitentiam, eam ob causam, quia nutrimum & servatoris sui latro extiterit. Sic pari ratione peccator vere poenitens doleat non propter iram aut poenam, sed propter delicta sua, in Servatorem suum unicum Christum peccantia. Huic gradui sublimiori praemitti debere docet septem alios, per quos ad sublimiorem ascendat peccator. p. 43.* Postea progreditur ad causas, undenam haec proficiatur poenitentia, asseritque, eam dependere ab Evangelio, quod non ut doctrina tota sacra, sed ut doctrina legi contradistincta, agnitionem & displicentiam peccatorum, cum animae corporisque dolore maximo conjunctam, abstrahendo a minis legis, & cogitatione, vindictaeque divinae operetur. p. 48.

Discedit igitur Auctor quidem, quantum apparet, a supra memoratis Novatoribus in eo, quod summum tantum gradum poenitentiae ex Evangelio deducat, hi vero aliam a poenitentia legali distinctam poenitentiam Evangelicam statuunt, convenit tamen in momento rei, nempe quod Evangelium contritionem quoque operetur.

§. XXI.

Cui quidem sententiae calculum adjicere, merito

D

du-

dubitamus. Hic enim urgeo illud Paulinum *Rom. III, 20.* διὰ νόμον ἐπίγνωσις ἀμαρτίας. Et quoniam *propositio indefinita*, in materia doctrinæ, *equipollet universali*, ex eodem sic infero: *Si omnis agnitio peccati ex Lege fluit, etiam summus contritionis gradus inde derivatur.* Atqui. &c. E. &c. *Dr. D. Dissentiens sua pro sententia hoc struit argumentum: Quicquid nos facit agnoscere, & cum dolore odisse peccata, ut injuria in gratiam Evangelicam, sive Christum & beneficia per ipsum parva, illud parit gradum penitentiae commemoratum.* Subsumit deinceps de *Evangelio*, atque subnectit rationem, *quia illud gratiam Evangelicam proxime, & immediate doceat.* p. 50. Verum hic opus est explicatione, ac temperamento, qua Majorem propositionem. *Q. nos facit agnoscere &c. tanquam medium &c.* illud parit gradum &c. Verum sic limitata Majore, negatur Minor. Distinguendum enim hic fuerat inter ansam, vel occasionem præbitam ab Evangelio, & sumptam a Lege. Natus, passus, crucifixus, mortuus est Christus, non in terrorem hominum, sed solatium, non ut his ipsis dolorem, sed ut gaudium, excitaret. Ergo nec medium, per se, esse potest gratia DEI, concipiendæ contritionis. Rem simili illustro. A miseria hominis spiritali ansam sumpsit Deus ostendendi misericordiam, & Filium mittendi in carnem, neque tamen propterea miseria nostra medium est, gratiam & misericordiam DEI in nos provocandi. Aliud enim est occasio, & ansa; aliud est medium. Medium est causa rei: occasio non est causa: Confunditur præterea objectum, cum principio, perinde, ut p. 44. classes & genera objectorum, cum gradibus penitentiae, ac doloris. *Dollet peccator, ac dolere debet, ob injuriam in Servatorem, præclare de se meritum, per peccata illatam, malamque ei relatam gratiam; Verum propterea Evangelium, in quo agitur de Servatore, non est medium exci-*
tan-

tandæ contritionis, sed tantum est objectum peccati, cuius intuitu aggravatur reatus, & consequenter dolor augetur. Medium concipiendi contritionem & dolorem, semper & ubique Lex est, quæ sola conterit hominem, quemcunque respicias contritionis gradum, objectum autem, & occasio variat, atque pro re nata ex Evangelio petitur. Cum enim lex hominem accuset propter omnia peccata, ab ipso commissa, ostendendo simul eorum turpitudinem, ansam interdum quoque capit a contemtu gratiæ in Evangelio revelatæ. Qui utique excellens est contritionis excitandæ modus. Enimvero ita concluditur: Ob peccata in Christum Servatorem, & gratiam Dei, commissa, acerbissime est dolendum. Cur vero? Quia sunt injuria in Servatorem præclare de nobis meritum. Consideratio igitur, & agnitio injuriæ, bene merito Servatori illatæ, & inde oriunda ingratitude conscientia, medium est excitandi dolorem. Quidnam vero docet, peccata illa esse injurias, vel ingratitude esse peccata, nisi Lex? Hæc igitur hunc quoque contritionis gradum, perinde ut reliquos, excitat.

§. XXII.

At, inquit Dn. D. Dissentiens, pœnitentiam hanc non tam ex consideratione iræ & pœnæ divinæ, quam ingratitude oriri. Respondemus: Nonne Lex hanc quoque arguit & revelat? Nonne Alexander deplorans mortem Clyti innocentem, a Lege naturæ, interno velut iudice, ad tristitiam commovebatur? Curigitur legi revelatæ hanc virtutem denegare volumus? Quibus consideratis, sponte concidit alterum argumentum priori innitens, quo asserit, nullum abesse, ut per minas legis agnitio & dolor de peccatis præcise ut injuriis in Christum progenerari queat. p. 50. Quid enim obstat, quo minus Lex, si præcise fertur in objectum, a contemtu gratiæ Evangelicæ desumptum, etiam contritio-

nem peccati præcise in Christum injurii excitare possit. Obvertit denique Auctor concionem Petri *Act. II, 22*. Stephani *Act. VII.* & aliorum, qui doctrina de Christo in auditoribus suis dolorem operati sint *p. 52*. Idem est argumentum, quod *Bellarminus* Evangelium concionem pœnitentiæ faciens, objicit, *Lib. IV. de justific.* Respondemus autem: Erant hæc conciones non pure Evangelicæ, sed simul legales. Etenim Apostoli revocabant Judæis in memoriam, quantum facinus Christum crucifigendo commiserint, propter quod pœnas debitas meritasque persolvere olim deberent, nisi pœnitentiam agerent seri- am. Vid. *Eckard. Pand. Contr. Pont. C. XXI. quæst. 4.* Tandem sub finem scripti Auctor quæstiones subjungit, quarum tertia & septima huc spectantes hæc sunt: *An Jude proditori defuerit fides tantum, dolor autem de parricidio admisso minime?* Resp. Defuit virtus utraque. Porro: *Annon lex & Evangelium in progeneratione quoque doloris de peccato sunt conjunctissima, non tantum in pœnitentia δτανως sumta?* Resp. Sunt utique. Quibus quæstionibus probationem adjecit nullam, quandoquidem ex præsuppositis hæc omnia sufficienter constare, procul dubio ratus est. At enim vero gradus ille sublimior pœnitentiæ, stricte sic dictæ, ex Evangelio fluens tanquam *πρωτον ψεδδ*, male hic supponitur. Hoc igitur remoto, prout hæcenus fecimus, quæstionum quoque harum assertiones corruere arbitramur. *Conf. Iust. Meyeri defens. veræ doct. de Contrit. ex sola lege. imprimis vero Unsch. Nachr. Ao. 1708. p. 626.*

§. XXIII.

Cum hac controversia hæcenus enodata, connectenda est alia Legis, & Evangelii confusio, a Novatoribus tentata, quæ ad prioris controversiæ intelligentiam multum facit, atque dilucide exponit, quid distinctio pœnitentiæ legalis, & Evangelicæ in recessu habeat. Pet-
gunt

gunt enim asserere, quod *natura contritionis mutetur per Evangelium*. Sic *εὐαγγελίου* in verbis supra adductis inquit, longe aliam esse rationem contritionis, ubi virtus Evangelii in eam veniat. Quo pertinent verba *in den Lebens-Pf. P. II. p. 193.* Wenn der Glaube in denen Herzen anfängt, da wird die Reue, so erst nur aus der Erkenntniß des Zorns Gottes entstanden war, und uns vielmehr von GOTT zurück getrieben hätte, ganz einer andern Art, als sie vorher gewesen war. Denn vorhin war es nur eine Reue, daß man sich die Sünde hätte lassen leid seyn, weil man aus dem Gefühl Göttlichen Zorns spürte, wie man darüber so schwere Straffen leiden solle &c. Aber wenn der Mensch nun Gottes Gnade auch erkannt hat, ein Vertrauen gegen sie schöpffet, und Gott aus solchen Vertrauen wieder liebet, da ist ihm die Sünde an ihm selbst leid &c.

§. XXIV.

Momenta saltem controversiæ, quantum de ea factis est ad scopum, in compendio tradamus. Constat de Antinomis, quod quidam eorum officium legis in negotio conversionis plane rejecerint, docentes, eo ad nullam partem conversionis opus esse, ut videre licet apud *Schlüsselb. Catalog. Heretic. L. IV.* Quidam vero paulo subtilius sententiam suam proponentes, Legem non penitus rejecerunt, ejus tamen *ἐνέπρεται* imminuerunt tantopere, ut plus virtuti Evangelii, quam Legis, in conversione adscribendum esse videretur. Cum his posterioris ordinis Antinomis egregie conspirant Novatores. Non enim penitus legis præconium seponunt, ita tamen rem efferunt, ut majus pondus Evangelio in contritione tantum non tribuant, & quidem ejusmodi, ut contritio *alius conditionis, indolis & nature* fiat, quam antea fuit. Quam sententiam, neque Scripturæ S. neque libris Symbolicis conformem, merito repudiamus. Nam contritio quanta quanta est, quocunque etiam tempore, & re,

specu consideretur, ex sola lege fluit, nec aliam naturam induit, accedente fide in Christum, quam antea habuit. Cumque Lex sola arguat peccatum, & ostendat ejus magnitudinem, agnitio & odium peccati aliunde oriri non potest, nisi ex lege. Unde homo deinceps serio dolet, se peccasse, non tantum propter iram divinam, sed propter ipsam quoque peccati turpitudinem, quam ex lege cognoscit. Huic contrito tandem succurrit solatium gratiæ divini ex Evangelio, unde fides & fiducia de remissione peccatorum enascitur, quæ erigit, & vivificat animum, ut lætus esse possit propter reconciliationem, & pacem cum DEO, juxta *Rom. V, 1.* Quæ omnia mirum in modum a Novatoribus confunduntur, tantum ut duplicem pœnitentiam, de qua supra egimus, eo speciosius statuunt, ac persvadeant.

§. XXV.

Ponatur autem, contritionem mutari per Evangelium, atque melioris conditionis fieri: jam, inter alios, hic præcipue sequetur Antinomicus error: hominem regnitum non amplius indigere Lege, dum Evangelium suppetat. Nam consecutio est prona: Si vera contritio, & verus, ob admissa peccata, dolor fluit ex fide, quam solum producit Evangelium, tuto carere possumus opera Legis. Ratio est in promptu, quia hæc melius ex Evangelio discuntur. Operæ pretium est, verba B. D. Hannekenii de hoc argumento inferere: *Itane lex, inquit, in regenitis, luce gratiæ irradiata, dediscet naturale suum officium, & debet dici dolere ex fide amoris divini, qui non potest aliter dolere, quam ex sensu suæ imperfectionis, secundum legem agnitæ, ita ut lætetur magis, quam doleat super gratia remissionis? Confunditur hic officium Legis & Evangelii, & status regeniti hominis habetur ut ex lex, cum tamen ille sensu imperfectionis legalis pugnet ex fide contra imputationes a lege sibi factas.* *Virtus igitur Evangelii*

non

non descendit in contritionem, ut illa immutetur, sed subvenit contritio, ut solatio gratiæ perfruatur.

§. XXVI.

Quæ B. hujus Theologi verba, licet eum in finem obverterentur Sp. ut se reciperet ad frugem, cognito, quid falsa hæc sententia post se traheret, non tamen ejus correxerunt animum, sed irritarunt, ut in errore suo perstaret. Hinc fortiter pro eo dimicavit in Appendice *der Gewissens-Rüge*, non quidem firmis argumentis, sed testimoniis quorundam Theologorum, mirum quantum detortis. Ita vero exceptus est a B. D. *Hannekenio in disputat. de Logis evagantibus*, ut satis innotesceret, frustra hæc Theologorum loca, in causæ præsidium, esse allegata.

§. XXVII.

Argumentum 1.) quo sese tueri studebat Dissentiens, illud est: *Ante fidem non adesse dolorem penitentialem, ob amorem DEI, qui demum ex fide fluat, & commutat naturam contritionis.* Respondemus, affirmando, omnino adesse dolorem ob amorem DEI, in corde hominis contrito, quoniam talis peccator optat, se nunquam habuisse odium, aut in posterum habere. Vi itaque oppositorum hoc sequitur. Argumentamur porro: *Quicumque dolet, se hæcenus DEUM non amasse, sed amore peccati amorem DEI in super habuisse, ille serio desiderat DEUM ut Creatorem, & Benefactorem amare, si verus dolor adest.* Qui dolor aliunde provenire non potest, nisi ex revelatione Legis, quoniam homo ex Evangelio in hoc angore deinceps nil nisi gaudium percipit. Lex igitur urget amorem, quem deseruit homo, & impellit eum ad amandum DEUM. *Devi. VI, 5. Matib. XXII, 37.* Non autem cum hac questione confundenda est illa, *undenam homo vires amandi DEUM accipiat, utrum ex lege, an ex Evangelio?* Quis vero tam absurdus

duſ erit, ut ex eo commutationem contritionis, & doloris inferre velit.

§. XXVIII.

Objicitur 2) *Contritionem alias non eſſe plenam, niſi facta immutatione per Evangelium.* Respondemus, hæc absque probatione dici. Latet quoque diverſa ſignificatio ſub voce plena, ſi idem valet ac *ſalutaris*, concedimus, eam non eſſe plenam absque fide; plena tamen eſt in ſuo genere, quanta nempe fidem ſalutarem præcedere debet.

§. XXIX.

Objicitur 3) *Non placere DEO Contritionem, niſi facta hac immutatione.* Respondetur: Placet utique DEO, tanquam opus Spiritus Sancti, in homine convertendo productum: Placet, tanquam pars pœnitentiæ ſalutaris: Placet, quia compellit peccatorem ad Chriſtum: Placet, quia DEUS per præconium Evangelii talem contritum erigit, & conſolatur. Sic Davides *Pſalm. LI, 19.* inquit: *Cor infractum & contritum DEUS non deſpicies.* *Eſ. LXXVI, 2.* ait Jehovah: *ad hunc vero reſpicio, ad miſerum, & afflictum ſpiritum, & imentem ſibi ſuper verbo meo.*

§. XXX.

Objiciunt 4) ad emolliendum errorem, *diſtinctionem pœnitentiæ lapſorum, & ſtantium, quæ maxime veliſcetur huic ſententiæ.* Respondemus: Bene equidem ſe habet hæc diſtinctio; ſed non eſt diſtinctio contritionis, ſed hominum contritorum, in quibus sæpe quædam occurrunt, quæ naturam contritionis non mutant. Nam hæc ubique, ſi originem ſpectes, tota ex lege eſt, ſive ante ſtatum, ſive in ſtatu fidei conſideretur. Accedit, quod contritio ſtantium in fide, ſe non habeat, ut pars eſſentialis pœnitentiæ, quæ requiritur ad convertendum hominem ante fidem, ſed eſt conſequens fidei, in continuata pœnitentiâ, regeneriti, & converſi. Locum enim habet in ſtatu gratiæ, & ſpectat

stat ad renovationem, duratque, certe durare debet, per totum vitæ spatium. *Hæc pœnitentia in Christianis, inquit Artic. Smalcald. p. 377. durat usque ad mortem, quia luctatur cum peccato residuo in carne per totam vitam, sicut Paulus Rom. VII. ostendit, se belligerare cum lege membrorum suorum &c. idque non propriis viribus, sed dono Spiritus Sancti, quod remissionem peccatorum sequitur, & quotidie peccati reliquias purgat & expellit, & in eo est, ut hominem purificet, retificet, sanctificet.*

§. XXXI.

Objicitur 5) *Auctoritas Theologorum quorundam, Lutheri, Cundisii, Danbaueri, Hülfemanni, & aliorum. Non vacat, verba eorum figillatim ab interpretatione dissentientium vindicare, monemus igitur generatim de iis, quod minime adstipulentur sententiæ, quasi mutatio contritionis per Evangelium fieret, aut præsentia fidei ad veritatem contritionis requireretur. Si quid autem in Scriptis eorum reperitur, quod in hanc sententiam trahi possit, id evenit non Auctorum consilio, sed vitio Interpretum. Quamobrem verba eorum sunt consideranda nec ἀπλῶς, nec extra contextum, sed intra contextum, collatis antecedentibus, & consequentibus, cum respectu ad personas, contra quos disputant, atque talia urgent, cum respectu ad tempus, & finem, qua occasione, quemque in finem, ita Auctores sunt loquuti. Imprimis notandum est, illis præcipue esse sermonem de statu hominis regeneriti, & contritione, quæ cum statu convenire debet, non vero de conversione prima irrogenitorum, & eorum pœnitentia. Loca Theologorum figillatim discussa Vide apud B. D. Hanneken. disp. cit. Conf. Dn. D. Schelwigii Piet. Sectar. P. III. p. 151. Synops. p. 239.*

§. XXXII.

Progredimur ulterius in examinanda Novatorum

E

Anti-

Antinomia, & quidem ad errorem, qui respicit *dicta Scripturæ S.* de passione, & morte Christi agentia. Defendebatur olim ab Antinomis, vix inveniri occasione excitandæ contritionis meliorem ea, quæ ex consideratione passionis, & mortis Christi hauriretur. Progressu autem temporis hæc sententia in eum abibat errorem, ut, neglecto Legis præconio, pœnitentiam solummodo per injuriam Christo illatam, excitandam esse, contenderent. Hanc cantilenam repetunt Novatores, quia aliam fere pœnitentiam admittere nolunt, nisi ex *consideratione passionis, & mortis Christi* ortam. Testantur id verba, quæ leguntur *in der Seeligkeit der K. G. p. 342. Gewißlich, wer durch Betrachtung des bitteren Leidens und Sterbens Jesu Christi nicht zur schmerzlichen Reue und Leid über seine begangene Sünde erwecket, und zur wahren Buße, Vernichtung, und Verleugnung sein selbst gebracht wird, dem ist mit keinen Dräuen des Gesetzes zurathen, noch zu helffen.* Videantur hanc in rem ex nostris *Celeb. Dn. Bucheri Luth. Anti-Pietista p. 97. item Pietista ἀσύνβολοι p. 47. Dn. D. Schelwigii Sectirische Pietisterei Art. XIX. Synops. & suppl. Art. XXIII. Christ-Lutherische Vorstellung Art. XII. thes. 3.*

§. XXXIII.

Duplex hic habendus est respectus dictorum, quæ mentionem passionis, & Mortis Christi faciunt. Spectantur enim vel *in se*, ratione *iræ* divinæ, quam Servator in se suscepit, vel ratione meriti, & redemptionis, quæ in hominum salutem cedit. Priori respectu ad *Legem*; posteriori, ad *Evangelium* pertinet. Atque hæc ultima acceptio venit in controversiam. Fatetur equidem Novator in Confessione, sese non fugere hujus rei scientiam, sed eo ipso studium confusionis prodidit. Transeant reliqua, quæ minus accurate & solide ibi traduntur, commonstrabimus saltem consensum cum Antinomis. Pone quæso,

so, omnem spem salutis illi esse denegandam, qui non ex consideratione passionis & mortis Christi dolorem percipit, nonne potestas legis imminuitur? Exulet igitur Lex, & exterminetur ex Ecclesia. Ne tamen videamur præter meritum, Novatori hanc affinxisse opinionem, concludimus hunc in modum: In quocunque per comminationes legales contritio nullo modo excitari potest, penes illum virtus legis est inanis. Atqui in eo, qui ad contritionem non permovetur consideratione passionis, & mortis Christi, per comminationes legales contritio excitari nullo modo potest. E. & c. Majorem sua radiare luce arbitramur, minor tota est Novatoris. E. conclusio est clara.

§. XXXIV.

Nolumus cramben toties coctam apponere, & operationem legis, in conversione hominis contra dissentientes adstruere. Sufficit, quod Lex sola manet principium *causativum* contritionis, & se quoque exerit in iis, in quorum animis recordatio passionis, & mortis Christi nulla adest. Confirmant id exempla, in sacris Literis obvia. Sic in Vet. Test. David voce Nathanis de viro mortis ita commovebatur, ut seriam peccatorum confessionem eaderet. 2. *Sam. XII, 13.* In Nov. Test. Festus solum præconio legis de iudicio extremo terrebatur. *Act. XXV, 25.* Interim non negatur influxus verborum de passione & morte Christi, ad promovendam contritionem. Quicquid autem hæc doctrina confert, id non fit *directe, primario, antecedenter, causaliter, materialiter, formaliter, & finaliter, sed indirecte, & consequenter.* Nam *causaliter* descendit ab infinita, & immensa misericordia Patris: *materialiter* versatur circa deletionem, & remissionem peccatorum, atque pœnarum: *Formaliter* respicit applicationem meriti Christi: *finaliter* tandem conducit ad salutem, pro-

uti loquuntur *Theologi Vitembergenses im freuden-vollen Gewissen P. II. Art. XII. p. 393.* Qua ratione nihilo fecius ad pœnitentiam pertinet, ad *posteriorem* nempe ejus partem, fidem, qua apprehenditur doctrina plena consolationis, ut animus contritus ob solutionem lytri erigatur. *Indirecte* autem, & *consequenter* contritionem promovet, ubi ex historia passionis cognoscimus, quid, & quantum Servator noster pro nobis perpeffus fuerit, & quantum eum reatum, noxamque fuisse oportuerit, quæ, nisi *DEI* ipsius incarnati morte, expiari non potuit.

§. XXXV.

Objiciuntur 1) verba Lutheri ex Tom. I. Altenb. fol. 296. & Kirchen-Postill. f. 320. *Die bedencken das Leiden Christi recht, die es also ansehen, daß sie hertzlich davor erschrecken, und ihr Gewissen gleich sincket in ein Verzagen. Das Schrecken soll daher kommen, daß du siehest den gestrengen Zorn, und unwandelbahren Ernst GOTTES über die Sünde und Sünder, daß er auch seinem einigen, und allertiebsten Sohn hat nicht wollen die Sünder lossgeben, er thäte denn vor sie eine solche schwere Buße &c.* Respondemus, 1) loqui hic Lutherum de passione & morte Christi, non, quatenus est doctrina fidei, sic enim nunquam animos hominum formidine opprimit, sed quatenus est historica narratio: 2) verba esse intelligenda non *exclusive*, quasi alia ratione contritio excitari nequeat, prout Novator legem excludit, sed *inclusive*, ita, ut legi virtus sua non detrahatur: 3) loqui Lutherum non *didascalice*, sed *pædeutice*, monere unumquemque, ne obiter historiam passionis, sed diligenter perpendat. Et quomodo Lutherum sibi *ἑμῶψηφον* Dissentiens facere potuit, cum Theander noster omnem consensionem suspicionem hac in parte, a se removeat in præfamine positionum Antinomicarum, quarum prima de pœnitentia, solummodo ex consideratione passionis & mortis Christi oriun-

oriunda, agit. *Damit ich, inquit, aber nicht verdacht werde, als ob ich dieselben Sprüche mit meinem Stillschweigen für recht hielt, habe ich sie öffentlich durch den Druck lassen ausgehen, auff daß ich jederman, wer sich will warnen lassen, kund thäte, daß ich an solchen lästerlichen Schwärmerereyen ein groß Mißfallen habe.* T. VII. Altenb. f. 314.

§. XXXVI.

Objicitur 2) Testimonium F. C. quæ p. 712. *Imo, inquit, quæ magis severa & horrenda significatio, atque concio iræ divinæ adversus peccata est, quam illa ipsa passio & mors Jesu Christi filii DEI. Veruntamen, quoad hæc omnia iram DEI ostendunt, & hominem terrent, nondum sunt propria Evangelii, & Christi concio, sed potius Moses, & Lex contra impenitentes. Tantum abest, ut hic locus patrocinetur sententiæ Novatorum, ut potius contra eam pugnet, modo attendatur ad ea, quæ partim antecedunt, partim sequuntur. Primum F. C. discrimen Legis & Evangelii majorem in modum commendat. Deinde pergit: Evangelium, & Christus nobis non eam ob causam donantur, ut nos perterrefaciant, atque condemnent, sed ut ii, qui perturbati, & pusillanimes sunt, consolationem capiant, atque erigantur.*

§. XXXVII.

M. Langius P. Halensis, cui ne mica quidem modestiæ superest, jactat iterum vindicias hujus Argumenti in App. P. III. Anti-Barb. p. 369. Sed loco earum partim Diffidentis verba ex Confessione refert, tantum, quo Antibarbarus paulo amplior prodeat, partim calumniis onerat sinceros Theologos, quo, si non causa, criminandi tamen studio, superior evadat. Ad verba Confessionis responsum est jam dum a Venerando ordine Theologorum Vittembergensium, interprete B. D. Deutschmanno, in der Antwort und Rettung &c. Famam autem testium veritatis a criminationibus ejus vindicare, non opus esse

reor, quandoquidem, sive quis a *M. Langio* laudetur, sive vituperetur, perinde est. Miramur autem *M. Langium*, qui integer alioqui haberi vult Theologus, in recensenda controversiæ historia, Novatoris quidem responsionum, non vero dissentientium scriptorum, in quibus errorum facta est discussio, mentionem fecisse. Quod sane malitiæ potius, & diffidentiae causæ, quam ignorantiae adscribendum esse, arbitramur.

§. XXXVIII.

Quantumcunque demum studium Antinomi in emolliendis, hætenus enarratis, sententiis adhibeant, tamen nunquam efficient, ut omnem erroris, & offensusculi culpam a se amoliantur. Quam leves etiam hæ controversiæ videantur quibusdam, qui forsitan per transennam eas inspexerunt, verendum tamen est, ne, procedente tempore, pristina hujus doctrinæ confusio, cum majori adhuc damno, in Ecclesiam irrumpat. Nam quid facilius eventu, quam ut Doctores, qui semel a justo secesserunt tramite, rupto hujus doctrinæ de Lege & Evangelio tenore, in peiores subinde prolabantur errores, atque rudiores, meliora non edocti, & ad pejora semper inclinantes, Legis usum, & observationem tandem aboleant. Diximus supra, nos minime dissentientes, quorum injecta est mentio, in numero Antinomorum *crassiorum* habere. Cum vero incauti tandem discipuli prodant, quod quodammodo dissimularunt Magistri, vix fieri potest, quin participes quoque reddantur omnium eorum errorum, quos reliqua Novatorum turba fovet, atque spargit. Hæc enim sub prætextu libertatis Christianæ, quam homo spiritualis habeat, nimium quantum Legem a se removet. Instar plurium testatur hoc famosa illa *Anna Petersen*, quæ, cum in conventu Pietistico seducta, propter angores conscientiae Confessionarium

narium adiret, atque deinde coram iudicio Hamburgensi de doctrina quæreretur, respondit: *Sie hätten auch die heiligen zehen Gebote, jedoch stünde bey einem jedwedem ein Geist; und machte einen Unterscheid, zwischen dem innerlichen und euserlichen Menschen. Vid. Ausführliche Beschreibung des Pietistischn Unzugs p. 53. Conf. Dn. D. Mayeri Mißbrauch der Freyheit der Gläubigen zum Deckel der Bosheit. Observes hic loquentem Spiritum Antinomicum. Nam inter errores & hanc reperimus thesin: *Carni in homine opus est lege, non spiritui. Nam spiritus prompte & sponte omnia facit. Vid. Schlüsselb. Catalog. P. IV. p. 4. Caro, homo externus, spiritus vero, internus, apud Novatores interdum audit. Hinc oritur quæstio: an homini regnito Lex sit necessaria?**

§. XXXIX.

Triplicem legis usum tradunt Theologi. *Primus audit Politicus, & respicit homines feros, & contumaces, qui formidine pœnæ, tum temporalis, tum æternæ, instar eorum ferocium, sunt compescendi, ut honestas, & disciplina ubique conservetur. Qui usus coactivus, & Politicus, utur quodammodo ex lege nature derivetur, non tamen accedit ad eum, qui ex lege revelata fluit. Liceat nobis hoc loco, certis de causis, inspergere quæstionem: Num Magistratus Politicus auditores, cum proprio, tum Ministrorum Ecclesiæ, instinctu, ad frequentanda exercitia Catechetica, & mittendos in scholas liberos compellere possit, ac debeat? Loquimur autem de iis auditoribus, qui in eodem Ecclesiæ cœtu vitam degunt, nec extra Ecclesiæ vivunt pomeria. Loquimur de compulsu physico quidem, tamen non tyrannico, cruento, & Papistico, sed moderato, & medicinali, exerente se, vel comminatione carceris, vel irrogatione multæ, aut alius pœnæ, sano Magistratus iudicio constituendæ. Nec quæstio intelligenda est de compulsu ad fidem ipsam, sed ad viam conservandæ fidei, & ad actus pæ-*

pædagogicos, qui sunt in potestate hominis. His limitibus circumscriptam quæstionem affirmare, nulli dubitamus. Enimvero in propatulo est, adhortationem Ministrorum Ecclesiæ vel publicam, vel privatam, a multis nauci haberi, imo & ludibrio, & despectui esse. Incumbit autem Magistratui civili, ut sit custos utriusque tabulæ. *Devi. XVII, 10. II. Reg. XI, 12.* Quibus de causis Reges, ac Principes Nutritores Ecclesiæ appellantur *Es. XLIX, 23.* quoniam pro auctoritate, ne moniti quidem, hostem & externum, & interiorem, doctrinæ scilicet corruptelas, & scandala vitæ propellere tenentur. Relinquitur propterea illis cura & potestas externa, non magnificentiæ, & ostentationis gratia, sed ut, data occasione, eam in emolumentum Ecclesiæ exerceant, ita ut veram doctrinam propagent, decentem juventutis informationem promoveant, scholas conservent, contumaces compescant, omniaque pietatis impedimenta removeant. Impossibile quoque, hoc deplorato temporum statu, videtur, ut elementa salutaris doctrinæ, pueris & provectoris ætatis hominibus, propinari possint, nisi auctoritas Magistratus civilis accedat. Quæ si deficiat, liberum vivendi spatium relinquitur improbis, utpote qui, Superiorum indulgentia abusi, utile hoc docendi genus spernunt, quin sæpe in odium docentium negligunt. Magistratus igitur civilis nonnulla culpa eveniunt, quæ ex his talibus emergere solent, utpote malitiosus verbi divini contemptus, crassa doctrinæ cœlestis ignorantia, detestanda in fide, & moribus barbaries, peccata enormia, ac tandem æterna subjeutorum damnatio, pro qua, æque ac Ecclesiæ Ministri, rationem olim sunt reddituri. Et cur non adigi possent auditores ad examina hæc Dominicalia, cum mandato Principis sancitum sit, ut ad Quadragesimalia (*die sogenannten Fasten Beten*) sub comminatione multæ compellan-

lantur? Vid. die Landes- Ordnung, General- Artickel Art. V. item: Corpus Jur. Eccl. Sax. p. 16. 19. seq. His enim rationibus corrigendi sunt refractarii, quibus frenum & capistrum *Psal. XXXII, 9.* & plaga vulneris *Prov. XX, 30.* medicina est. Nemo quoque auditorum, cui religio curæ atque cordi est, subterfugere potest ejusmodi docendi modum, cum hac via indies, in cognitione doctrinæ sanctioris, longius procedat, & capax ad reddendam unicuique rationem reddatur *1. Petr. III, 15.* imprimis Superioribus. Tenetur, inquit *B. Damhauerus Philosoph. p. 137.* *subditus ex præcepto Magistratus ad fidei suæ redditionem &c.* Cumque semper, & ubique parere debeant Magistratui, leges bonas ferenti, cur non hac in parte obsequium præstent? Etenim non coguntur ad religionem, & fidem, quod Pontificii faciunt, sed adstringuntur saltem, ut religionem, quam profitentur, cultu pio rite continuent, perinde ut illi, qui Libris Symbolicis subscribere jubentur. Quodsi etiam Magistratus, pro re nata, utatur apparitorum opera, sciant, adhiberi eam, non ad torquendas conscientias, sed ad frangendam quorundam pertinaciam, & ad incutiendum terrorem illis, qui amicis admonitionibus repugnant, & contemptum verbi divini ostendunt. Neque vero propterea insimulandus est Magistratus alicujus *ἄλλοτριοεπισκοπῆς*, quasi limites alieni lædat officii. Facit enim id, partim rogatu Ministrorum Ecclesiæ, partim exercet ea, quæ ad externam potestatem circa res sacras pertinent. Divus noster Lutherus hanc de coactione externa sententiam suffragio suo approbat in *præfat. Catech. minor.* ita disserens: *Parentum & Patrum familias officium erit, negare talibus hominibus victum, & pulbre quoque fecerint, si effèratis illis hominibus indicent, eam Principis esse sententiam, ut in exilium aliquo delegentur, & ejiciantur e patria.* Calculum addit *B.*

Hutterus: *Ceterum, ait, posterior coactio Magistratui pio non modo concessa, sed & mandata est in sacris, ut nimirum non verbis modo, non tantum legibus & edictis, sed & pœnis externis & vi corporali, imo, sub pœna etiam relegationis, ad auditum verbi cogat subditos. Hanc enim curam debet DEO, qui ipsum constituit custodem utriusque tabulae & nutrimum Ecclesiis: debet subditis, quorum salutem æque ac propriam querere & promoveri tenetur: debet sibi ipsi, ut aliquando justissimo mortalium iudici rationes administrati officii sui reddere possit. Vid. Dedek. Consilia Theol. Vol. II. f. 55. nec non Summe Reverendi Dn. D. Casp. Lescheri, Patroni nostri religiosa mentis observantia æternum devenerandi, Disputatio de ἀναγκασμῶ, & B. D. Alberti Disp. de Catechesi.* Idem sentiendum est de scholis, ubi Magistratum decet impellere Parentes, ut liberos ad capiendam doctrinæ incrementa eo mittant. Etenim illi incumbit, æque ac Parentibus curam eorum gerere, præterea scholas conservare, cum in meliorem juventutis educationem, a qua totius reliquæ vitæ expectatio dependet, tum in Ecclesiæ atque Reipublicæ emolumentum.

§. XI.

Alter Legis usus appellatur Elencticus Theologicus, qui versatur circa homines regenerandos, & justificandos, quos Lex ad agnitionem peccatorum, eorum magnitudinem ante oculos ponendo, adducit, naturæ depravationem illis commonstrat, DEI justitiam, sententiamque damnatoriam manifestat. Homo itaque legis fulmine percussus, & in anxietate animi constitutus, compellitur ad Medicum, & Servatorem, quem oblique & confuse Lex simul ostendit, quoniam, vulnus homini infligendo, medico nunc ipsi opus esse insinuat, licet, qui ille sit, non indicet. Atque hanc ob causam usus hic Pædagogicus quoque nominatur.

§. XLI.

§. XLI.

Tertius denique dicitur *Didacticus*. Dirigit hic mores, vitamque renatorum, atque eos docet obedientiam, cultum, & opera Deo placentia. De hoc usu præcipue disputabatur olim adversus Antinomos, & nunc adversus Novatores, dum quæritur: *utrum lex homini regenito sit opus?* Nos cum Libris Symb. statuimus omnino renatis proponendam esse legem, adducendo argumenta 1.) ab inhærente renovationis imperfectione. Πρώτον ψευδῶς Novatorum est, perfectionem hac in vita obtineri posse. Qui Perfectissimus vero a Theologis nostris dudum est explosus. 2.) a necessitate alicujus regulæ & normæ, omnem cultum electitium respuentis. *Dei. XII, 8. Jos. I, 8. Es. I, 12. XXIX, 12. Matth. XV, 9. Luc. X, 26. Rom. XII, 1.* 3.) a perpetua *luctu* carnis & spiritus, usque ad ultimum vitæ halitum *Rom. VII.* 4.) a consideratione status integritatis, in quo primi Parentes ne quidem absque lege vixerunt. *Gen. II, 16. 17.* 5.) ab exemplis Sanctorum, qui diu noctuque legem sunt meditati *Pf. I, 2. CXIX, 2.* Plura qui desiderat, adeat F. C. de tertio legis usu p. 717.

§. XLII.

Ponderanda nunc forent argumenta adversæ partis, sed paucis observationibus, utramque paginam facientibus, rem conficiamus. Notetur igitur I.) Statum Renatorum præteritum ante conversionem cum præsentem non esse confundendum. II.) Præconium Legis, & Evangelii, ubique ac nullo non tempore, in cœtu Ecclesiæ conjungendum. III.) Non tamen per illud, sed per hoc Spiritum S. nobis dari. IV.) Habitantem autem in nobis non immediate operari, sed, ut alias per verbum & sacramenta; ita per legis præconium, hominem docere facienda & fugienda. V.) Aliud esse legis maledictionem, & coactionem, aliud directionem & meditationem.

nem. VI.) Libertatem piorum in Christo, non esse habendam pro licentia, qua simus deteriores, nec obedientiam Christi meritoriam tollere obedientiam renatorum. VII.) Quo pacto sancti evadant homines, ex Evangelio, & quo pacto sancti maneant, ex lege addisci. VIII.) Qui legem a renato removeant, vitam ad Enthufiasmum pandere. IX.) Nihil contineri in Lege, quod in dispendium status hominis spiritualis cedat.

§. XLIII.

Atque hæc sufficiant, de Neoregiζωνων disputasse Antinomia. Conspicis hic, uno intuitu, Benevole Lector, quæ de hoc argumento, vel adhuc monenda erant, vel a cordatis Ecclesiæ Doctoribus, hinc inde in scriptis, sive paucis & obiter, sive pluribus, & ex instituto, jam monita fuerunt. Quem nostrum laborem æquo excipere digneris arbitrio, Deoque O. M. nobiscum, sincera erga cœlestem veritatem mente supplicare, ut a purioris doctrinæ cœtu, omnem veritatis corruptionem arceat, nec ab adversariis eam vel labefactari, vel imminui patiatur!

S. D. G.

Th. 1379

ULB Halle

002 422 239

3

5b,

M. C.

B.I.G.

Farbkarte #13

Q. D. B. VI!
DISPUTATIONEM THEOLOGICAM
DE

ANTINOMIA
RECENTIORUM
QUORUNDAM

PRÆSIDE

DN. GOTTLIEB WERNSDORFIO

SS. THEOL. D. EJUSDEMQUE PROF. PUBL. LONGE
CELEBERRIMO, TEMPLI OO. SS. PRÆPOSITO, ET ALUMN.
ELECT. EPHORO GRAVISSIMO

*Domino, Patrono, ac Præceptore suo, per omne vitæ spatium
sanctè observando*

PUBLICÆ EXPOSUIT DISQUISITIONI

AVCTOR

M. JO. GODOFREDUS SCHULZE

BISCHOFFSW. MISN.

H. L. Q. C.

D. XIII. CALEND. MART. A. R. S. c1o 1o CC XI.

EDITIO SECUNDA

VITEMBERGÆ

LITERIS JOHANNIS CHRISTIANI GERDESII

1730.